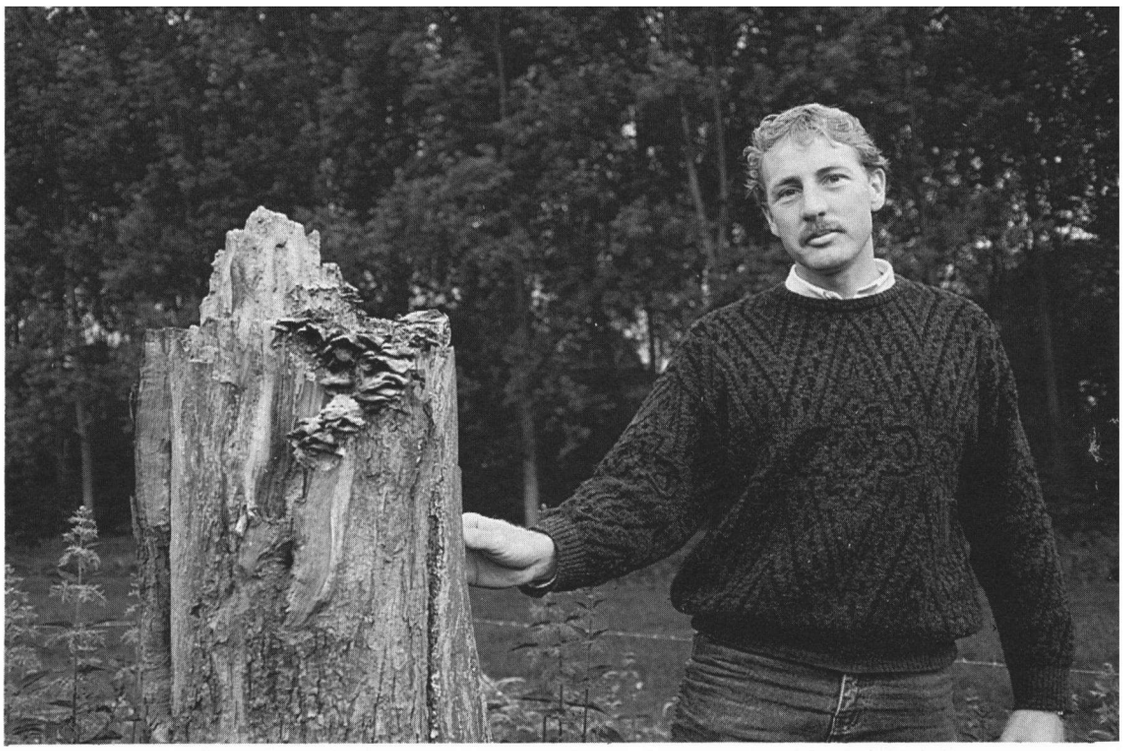

Louis Welhuis herstelt de oude luister van het Twentse boerenland

'Wij zijn de wegenbouwers van de fauna'

Boeren kunnen veel voor vlinders doen en dat zij dat ook vaak willen, bewijst een bezoek aan Louis Welhuis. Hij legt vooral houtwallen en drinkpoelen in het agrarische gebied aan. Vroeger waren deze elementen heel gewoon, maar door de intensivering van de landbouw zijn zij samen met de erbij behorende flora en fauna, langzamerhand verdwenen. Welhuis spant zich in om de oude natuurwaarden te herstellen.

Adrie Otte

Flevoland moet welhaast het Walhalla zijn voor de grootschalig producerende agrariër: grote, vlakke en vooral rechte akkers. In het land weinig obstakels voor de machines. De inrichting van het landschap dient hoofdzakelijk één doel: zoveel mogelijk opbrengst. Ook elders in de oude, agrarische gebieden van Nederland streefden boeren en landinrichters het 'rechtlijnige' ideaal na. De overheid stimuleerde de grootschalige produktie. Schaalvergroting liet ook Twente niet ongemoeid. 'Kleine' boeren verdwenen, landerijen werden samengevoegd, akkers en weilanden geruild. Karakteristieke elementen van het Twentse landschap, zoals houtwallen, knotwilgen en drinkpoelen werden overbodig en maakten plaats voor rasters en drinkbakken. Snijmais prijsde traditionele gewassen als rogge met de daarbij voorkomende akkeronkruiden, uit de markt. Deze ontwikkelingen hadden een verarming van natuur en landschap tot gevolg.

In de jaren tachtig groeide het besef dat natuur en landschap meer aandacht verdienen. Middels de *Regeling Onderhoudsovereenkomst Landschapselementen* (ROL) probeert het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij sindsdien het oude agrarische landschapsbeeld in de oude luister te herstellen. De ROL biedt boeren vergoedingen voor aanleg en onderhoud van houtwallen, drinkpoelen, hagen, beken, kleine wateren, houtsingels en boselementen. Diverse provincies hebben aanvullende subsidieregelingen. Louis Welhuis sprong enige jaren geleden op deze regelingen in. Boeren hebben zelf vaak geen tijd om het praktische en het papierwerk te verrichten. Hij nam hun dat werk uit handen. En met veel succes.

Nieuwe houtwallen worden ingeplant met jonge staken. Hier en daar worden hoopjes blank zand aangelegd als woelplaats voor Fazanten.
Foto Adrie Otte

NIEUWE HOUTWALLEN

Een bezoek aan Welhuis en Twente leert dat doemdenkerij over de toestand van de natuur in agrarische gebieden althans rond Oldenzaal ongegrond is. In rap tempo worden in het glooiende landschap oude houtwallen hersteld, nieuwe aangelegd en drinkpoelen gegraven. Snijmais belemmert nog slechts sporadisch het uitzicht.

'Jarenlang werden boeren geconfronteerd met uitspraken als: "Een onkruid in de berm is duizend in de akker"'.

Louis Welhuis begon negen jaar geleden na de Middelbare Land- en Tuinbouwschool en enige jaren werkervaring met een kwekerij. Na enige cursussen op het gebied van bosbouw probeerde hij op de ROL in te springen. In het begin viel dat zeker niet mee. 'Jarenlang werden de boeren geconfronteerd met uitspraken als: "Eén onkruid in de berm is duizend in de akker." Het aanleggen van houtwallen stuitte dan ook op heel wat scepsis. De mensen werden echter overtuigd door het zien van de resultaten', vertelt Welhuis. 'Vooral de oudere boeren zien het beeld van vroeger weer terugkomen, terwijl de jongere verbaasd reageren, omdat zij niet verwachtten dat zoiets nog mogelijk is. Ze staan ervan te kijken hoe snel de natuur zich herstelt.'

Welhuis onderwerpt de in de winter aangelegde houtwallen aan een inspektie. Schijnbaar chaotisch ingeplant priemen diverse soorten boompjes uit de grond. Het is nauwelijks voor te stellen dat zich hier over enige jaren een volle, weelderige houtwal door de weilanden zal slingeren. Met grote stappen struint Welhuis door het hoge, natte gras, ondertussen kijkend of de boompjes wel willen gedijen. De breedte van de houtwal wekt verbazing. De boer offert zo'n vier meter van zijn weiland op. Aan beide zijden van de opslag heeft Welhuis een raster van gekloofde eike-stammen en prikkeldraad geplaatst, die het vee uit de begroeiing moet houden. Uiteraard komen lang niet alle boomsoorten in aanmerking om de houtwallen te bevolken. Voordat hij met planten begint, bekijkt Welhuis samen met Jaap Braad van de Directie Natuur Milieu en Faunabeheer van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, wat de grondsoort is, hoe de waterhuishouding in de bodem eruit ziet en welke soorten het best in het landschap passen. Aan de hand van die gegevens bepalen zij het assortiment aan te planten boompjes.

Uiteindelijk ontwikkelt zich ook een kruidlaag, die zo gevarieerd mogelijk moet zijn om een maximale hoeveelheid diersoorten een thuis te kunnen bieden. Een dicht struikgewas en een weelderige kruidlaag bieden bovendien schuilgelegenheid. 'De roofvogelstand neemt hier toe, vooral de Havik breidt zich uit', weet Welhuis. 'Het is dan erg belangrijk dat er genoeg schuilgelegenheid is voor de zangvogels.' Ook voor grotere dieren is er genoeg schuilgelegenheid, want zelfs een roedel Reeën trekt aan ons voorbij.

Drinkpoelen zijn vooral van belang voor allerlei amfibieen en reptielen. Deze poel is drie jaar oud.
Foto Adrie Otte

'Voor veel andere dieren, zoals vlinders, doen houtwallen dienst als verspreidingsroute.' vertelt Welhuis verder. ' Het is dus erg belangrijk dat oude verbindingen tussen houtwallen en bossen worden hersteld. Daar let ik dan ook speciaal op als ik boeren benader of zij geïnteresseerd zijn in nieuwe houtwallen. Zo moet er een netwerk van houtwallen ontstaan waarlangs vlinders en andere dieren zich kunnen verspreiden. Ik zeg wel eens: wij zijn de wegenbouwers van de fauna.'

'Vooral de jongere boeren staan ervan te kijken hoe snel de natuur zich herstelt. De oudere zien het landschap van vroeger weer terugkeren.'

Helaas werkt het weer niet mee om te toetsen of de vlinderbevolking inderdaad van de houtwallen profiteert; het regent en de zon wil zich niet laten zien. De vogelstand floreert duidelijk wel, te oordelen aan het gezang en gekwetter van diverse vogelsoorten, zoals Gekraagde roodstaart, Grasmus en Nachtegaal. Terwijl we de houtwallen doorkruisen, botsen we op een familie Fazanten. Speciaal voor deze laatste vogelsoort worden hopen schelpenzand neergelegd waar zij lekker in kunnen wroeten. Als bijkomend ver-

Regeling Onderhoudsovereenkomsten Landschapselementen

De Regeling Onderhoudsovereenkomsten Landschapselementen (ROL) is door de Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij bedacht om de natuurwetenschappelijke waarde van het agrarische landschap te verhogen of te behouden.

In elke provincie is een aantal gebieden aangewezen waarin de ROL van kracht is. Per gebied kan de landeigenaar subsidie krijgen voor voor die streek specifieke landschapselementen. Voor Twente zijn dit houtwallen, houtsingels, boselementen, natuurelementen en kleine wateren.

Er geldt een aantal voorwaarden waaraan het landschapselement moet voldoen voordat een overeenkomst afgesloten kan worden.
Er is sprake van een minimum lengte, een minimum aantal of een minimum oppervlakte. Houtwallen, houtsingels en andere lijnvormige elementen moeten minimaal 25 m lang zijn. Bos en natuurterreintjes moeten kleiner dan 1 ha, maar groter dan 100 m^2 zijn. Eventueel mogen twee of meer landeigenaren samenwerken om aan de vereiste lengte of oppervlakte te komen.
De overeenkomst geldt voor minimaal zes jaar. In die zes jaar moet de boer het element in stand houden. Hij mag er geen mest in uitrijden of bestrijdingsmiddelen in spuiten. De boer kan ook het aanleggen van een raster en het graven van een nieuwe sloot bij het element vergoed krijgen. Na de periode van zes jaar kan de overeenkomst worden verlengd.

schijnsel groeien hier weer andere planten op dan elders in de houtwal.

EIKEHOUTEN RASTERS

Af en toe wijst Welhuis houtwallen van verschillende ouderdom aan. Vooral de bloeiende Gelderse roos en Vlier vallen nu op. Verder bevolken Hondsroos, inlandse Vogelkers, Mispel, Hazelaar en Vuilboom de wallen. Af en toe steekt een solitaire Eik omhoog uit het gewas. De ontwikkeling van boom-, kruid- en struiklaag houdt hij nauwkeurig bij. Als de struiken te hoog worden, verdwijnt de kruidlaag doordat er niet voldoende zonlicht tot op de bodem door kan dringen. Daarom moet er regelmatig gedund worden. Oude houtwallen zijn vaak verwaarloosd, maar Welhuis weet er wel raad mee: 'Mooie, solitaire bomen laat ik staan en in de struiklaag mogen gezonde exemplaren blijven. De rest zet ik af.' Na zo'n twee à drie jaar heeft zich een weelderige vegetatie ontwikkeld.

Voor de rasters langs de houtwallen en rond de drinkpoelen gebruikt Welhuis eikehout. Dat vindt hij natuurlijker dan de gebruikelijke ronde paaltjes. 'Eikehout werd vroeger ook gebruikt. Houtwallen dienden gedeeltelijk om hout te leveren voor dit soort rasters', licht Welhuis zijn keuze toe. 'Vooral eikehout is erg geschikt. Het gaat wel vijftien jaar mee en je hebt er een mooi, degelijk raster van. Bovendien hoef je geen carbolineum te gebruiken.'

'De boeren offeren grote stukken van hun land op, ik kan dat niet anders uitleggen dan dat zij klaarblijkelijk veel voor de natuur over hebben.'

Knoteiken, knotwilgen en dode stronken maken de houtwallen compleet. 'Vele dieren, zoals Steenuilen en vleermuizen maken van deze objecten gebruik', zegt Welhuis en om zijn bewering te staven wijst hij op een nest Koolmezen in een dode eikestronk.

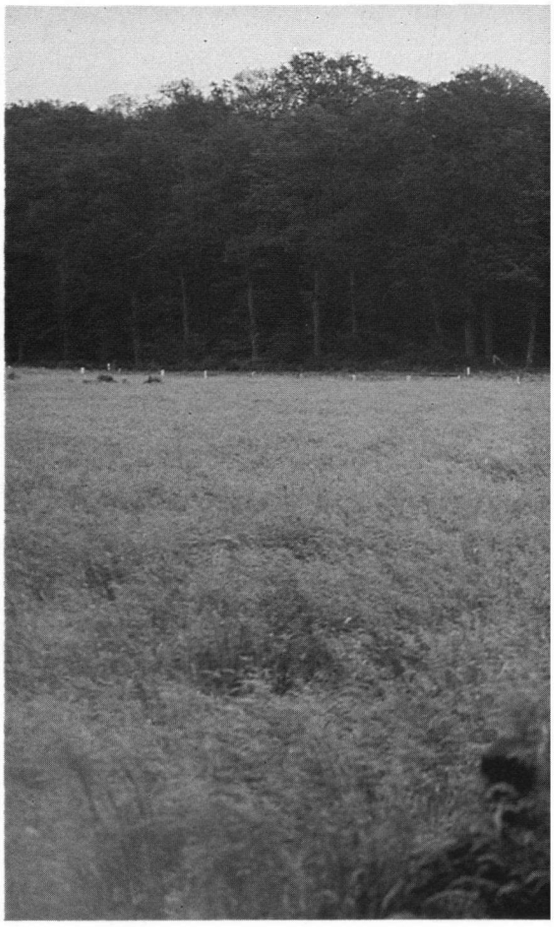

BOOMKIKKERS

Ook drinkpoelen zien we tegenwoordig niet veel meer. Voor landbouwmachines vormen zij een lastig obstakel en bovendien zijn de moderne pompen waarmee de koeien zelf water omhoog halen als zij willen drinken, veel praktischer. Drinkpoelen zijn vooral van belang voor diverse amfibieën. Dankzij de *Subsidieregeling Herstel en Bouw van Natuur en Landschap* van de provincie Overijssel en de inspanningen van Welhuis, liggen er nu weer enige tientallen verspreid in het Twentse land.

De 'oogst' aan dieren is er niet mis. Welhuis somt op: 'De Boomkikker, de Bruine, de Groene en de Heikikker, de Kamsalamander, de Watersalamander en de Knoflookpad zijn gesignaleerd. Als de poelen er van oudsher al zaten, zijn binnen twee jaar de salamanders weer terug. Het is verbluffend.' Even later blijft hij staan, steekt zijn wijsvinger omhoog en luistert met half dichtgeknepen ogen naar het gekwaak van een kikker. 'Dat is de Boomkikker, hoor je? Het geluid is krasseriger en vooral harder dan dat van andere kikkers.' Zodra we dichterbij komen houdt het dier zijn bek. De kikkertjes zijn helaas zo

Een nieuwe houtwal met veel ruigtkruiden is voor vlinders enorm belangrijk om zich door het landschap te kunnen verplaatsen. Foto Adrie Otte

klein, dat ze alleen na grondig speurwerk te lokaliseren zijn. We besluiten door te lopen.

ENTHOUSIASTE BOEREN

Niet alleen Welhuis, maar vooral de boeren zijn zeer enthousiast. Dat blijkt alleen al uit het feit dat hij al meer dan zestig boeren aan nieuwe houtwallen en poelen heeft geholpen. Het vooroordeel dat boeren niets voor de natuur over hebben verwijst Welhuis naar het rijk der fabelen: 'Boeren geven grote stukken van hun land op voor houtwallen of om

'De boer krijgt de kosten vergoed en ziet de oude schoonheid van zijn land hersteld.'

er poelen in aan te leggen. Dat hoeven zij niet te doen, ze kunnen er ook hun koeien laten grazen. Sommige boeren verbouwen hier geen mais meer, omdat dat gewas niet in het landschap past. En dat, terwijl mais veel opbrengt. Ik kan dat niet anders uitleggen dan dat die boeren klaarblijkelijk veel voor de natuur over hebben', aldus de natuuraannemer uit Rossum.

Subsidieregeling Herstel en Bouw van Natuur en Landschap

De provincie Overijssel subsidieert projekten die (her)opbouw en ontwikkeling van natuur en landschap realiseren. Hieronder valt aanleg van bijvoorbeeld poelen, beekmeanders, plasdras-situaties, winterverblijven voor vleermuizen, houtwallen, heggen en amfibieëntunnels. Vooral aanleg van elementen die de ecologische infrastruktuur versterken krijgen voorrang.

De provincie heeft voor 1990 een bedrag van *f* 100.000,- beschikbaar gesteld. Een aanvraag kan bij het college van gedeputeerde staten worden ingediend. De Stichting Coördinatie Landschapsonderhoud Overijssel coördineert aanvragen en projekten.

De eigenaar verplicht zich het element ten minste tien jaar in stand te houden. Er mag geen mest gestrooid of pesticiden gebruikt worden in het element. Evenmin mogen er produktieoverschotten in gedumpt worden. De natuurwaarde moet te allen tijde voorop staan. Bij overtreding kan subsidie worden teruggevorderd.

Boer Kaptein is zo'n man. Bij het bezichtigen van een drie jaar geleden door Welhuis aangelegd meertje, ontmoeten we hem. Kaptein heeft een middelgroot bedrijf met zo'n zeventig koeien. Hij gebruikt principieel geen landbouwgif en slechts in geringe mate strooit hij kunstmest. 'Dit voorjaar', zo vertelt Welhuis later, 'ging de grasmat van een perceel verloren door vraat van Emelten, maar Kaptein weigerde gif te gebruiken. "Dan maar wat later gras" zei hij toen.'

In Tukkers dialekt beginnen Kaptein en Welhuis een geanimeerd gesprek over vogels. Kaptein heeft de ochtend doorgebracht met het ringen van jonge vogels, een jaarlijks terugkerende bezigheid waarvoor hij ondanks zijn drukke bedrijf tijd weet te vinden. Hij geniet zichtbaar als hij vertelt dat een Bonte

vliegenvanger die hij vorig jaar geringd had, is teruggekeerd in dezelfde nestkast.

'De heer Kaptein is geen uniek geval', vertelt Welhuis. 'Er zijn veel meer boeren die oog hebben voor de natuur. Het probleem is vaak, dat zij de tijd of het geld niet hebben om maatregelen ten gunste van de natuur te treffen. Dat gaat hun aan het hart. Een houtwal onderhouden kost erg veel tijd. Als er bijvoorbeeld een schuur gebouwd moet worden, gaat dat voor. Zo kan het gebeuren dat een houtwal verwaarloosd wordt en zijn waarde verliest.'
Vroeger betekende een houtwal een bron van hout om te stoken, om te bouwen of om rasters van te maken. Tegenwoordig gebruikt de boer andere materialen. Zo is het praktisch nut van de houtwal verdwenen. De boeren onderkennen echter wel degelijk de landschappelijke en natuurhistorische waarde. De meeste boeren willen dan ook voor zover dat binnen hun mogelijkheden ligt, de natuur een handje helpen.

SUMMARY
A regulation by the Ministry of Agriculture enables farmers to receive a subsidy if they wish to contribute to the restoration of agricultural environment. Many farmers are willing to do so but maintenance is quite often a problem.
In Twente (province of Overijssel) Louis Welhuis assists farmers in laying out wooden banks, ponds, brooks and hedgerows in the countryside and maintaining them. As a result many animal species such as birds and amphibians have returned to their restored habitat. Corridors in the countryside enable butterflies to move easily from one place to another.

In general the farmers are enthusiastic about the renewed landscape and it is hoped other farmers will follow suit.

KOSTENDEKKEND

Het Ministerie van Landbouw en Visserij ontwikkelde de ROL om de boeren financieel te steunen voor hun inspanningen om de natuurwaarde te herstellen. De boer krijgt niet alleen de aanleg en onderhoud van de houtwal en het raster vergoed, maar ook de waterschapslasten krijgt hij terug. Elke boer betaalt het regionale Waterschap voor het onderhoud van sloten en kanalen, zodat een goede afwatering van de landbouwgronden gewaarborgd is. Voor de houtwal krijgt de boer het aantal meters vermenigvuldigd met de waterschapslasten in het hoogste tarief terug. 'De boeren zijn erg tevreden', licht Welhuis het succes van de regeling toe. 'De boer krijgt de kosten volledig vergoed en hij ziet de oude schoonheid van het land hersteld.'

De vergoeding voor de poelen komt van de provincie Overijssel, die de *Subsidieregeling Herstel en Bouw van Natuur en Landschap* in het leven heeft geroepen. Deze subsidie bestaat uit de kraankosten voor het graven van de poel, de kosten van het raster dat er omheen komt en een betaling voor onderhoud en uitdiepen. De Stichting Coördinatie Landschapsonderhoud Overijssel heeft een folder geschreven over hoe de boer de poel moet onderhouden.

De boer moet een onderhoudskontrakt tekenen. Hierin verplicht hij zich, dat het element ten minste zes jaar in stand blijft en dat hij er geen bestrijdingsmiddelen of kunstmest strooit. Na die periode bekijkt een medewerker van de Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw samen met de boer of het kontrakt met twaalf jaar verlengd gaat worden. Louis Welhuis is daar optimistisch over: 'In de praktijk blijkt dat de boeren na zes jaar gewoon weer meedoen. Zij zijn blij dat ze de aandacht en waardering krijgen voor het feit dat zij zich aktief voor de natuur inzetten. Als erop gelet wordt dat het allemaal wat beter gaat, zijn de boeren zelf ook veel enthousiaster.'

Op de golf van aandacht die natuur en milieu de laatste tijd krijgen, deint ook het agrarische gebied mee. Helaas is Louis Welhuis voor zover hij weet nog de enige die op deze manier op de subsidieregelingen is ingesprongen. Wellicht komt dat doordat je, zo weet hij, niet van enig idealisme en enthousiasme gespeend moet zijn. De inkomsten zijn niet erg hoog, omdat die afhankelijk zijn van de subsidies. De regelingen zijn bovendien nog niet erg bekend onder boeren. Toch kan gesteld worden dat Welhuis' werk navolging verdient in andere delen van Nederland. Welhuis zelf doet dit werk vooral vanwege zijn liefde voor de natuur en zijn gedrevenheid om ook anderen voor de schoonheden van het dieren- en planteleven te laten genieten. In stilte verkneukelt hij zich dan ook als hij 's avonds vermoeid naar huis rijdt en boer X ligt op zijn knieën bij een poel op zoek naar salamanders. 'Ja, daar doe je het voor hè. Het herstellen van de natuur, dat geeft een enorme voldoening.'